

HELSINKİ ZİRVESİ SONRASINDA TÜRKİYE’NİN AB’NE TAM ÜYELİĞİ

Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Anadolu Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İktisat Bölümü

Yard.Doç.Dr.Özgür TONUS

Anadolu Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İktisat Bölümü

ABSTRACT

Turkey’s candidacy has been approved in Helsinki Heads of State and Government Summit between the dates of 10-11 December 1999. After the Summit, it felt like as if Turkey was going to be a full member immediately as it was in the Customs Union case. Although the first six months is over, there hasn’t been any progress. If Turkey continues being quiet, she can’t take deservedly part in reorganized Europe in 21st century.

ÖZET

10-11 Aralık 1999 tarihleri arasında Helsinki’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı’nda Türkiye’nin adaylığını onaylanmıştır. Zirve’den sonra, tıpkı Gümrük Birliği’ne adım attığımız dönemde olduğu gibi Türkiye’nin AB’ne hemen tam üye olacağı havası yaratılmaya çalışılmıştır. Bu durum gerçekçi değildir. Helsinki’den günümüze altı ay geçmiş olmasına rağmen, henüz elle tutulur bir yeniden yapılanmanın olmadığı Türkiye bugünkü atıl durumunu devam ettirirse, 21 nci yüzyılda yeniden yapılacak Avrupa’da hak ettiği yeri alamayacaktır.

GİRİŞ

AB Devlet ve Hükümet Başkanları, 10-11 Aralık 1999 tarihleri arasında Helsinki’de gerçekleştirdikleri Zirve Toplantısında Türkiye’nin “adaylığını” resmen onaylamışlardır. Fakat bu onaylama, Türkiye’nin yakın bir gelecekte AB’ne tam üye olacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü AB’ne göre Türkiye, Avrupa’nın “varoşudur” **Financial Times** Gazetesi’nde 10 Mayıs 2000 tarihinde yayınlanan bir yazıda (Martin Wolf) da belirtildiği gibi, Dünya Bankası verilerine göre 2015 yılında Türkiye’nin nüfusu 80 milyona çıkacaktır. Martin Wolf, “*bu rakam Türkiye’yi Avrupa’nın nüfus açısından en büyük ülkesi yapacak ki, bu da üyelik için önemli bir engeldir*” demektedir.

9 ncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 9 Mayıs 2000 tarihinde Türkiye’de ilk defa kutlanan Avrupa Günü dolayısıyla Çankaya’da yaptığı konuşmada Türkiye’nin yeni bir Avrupa’nın kurulması hedefine kararlı biçimde katkıda bulunmaya devam edeceğini belirtmiş olsa da, üyelik oldukça zor gözükmektedir. Demirel’in, “bölünmemiş, demokrat, müreffeh, barış içinde bir Avrupa vizyonu sadece kültürel farklılıkları zenginlik kaynağı olarak gören ve demokratik Avrupa projesine sadakatle bağlı kalan bir Avrupa Birliği hayata geçirilebilir” fikrine katılmamak mümkün değildir. Fakat aynı gün Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilcisi Karen Fogg’un, “*Avrupa Günü’nün bugünden başlayarak, sizin*

folklorumuzun bir parçası haline gelebilmesini umuyorum...” görüşü,* Türkiye'nin AB'ne üyeliğinin sadece folklorlarda kalacağını göstermesi bakımından ilginçtir. Nitekim Şubat 2000'de Fransa Televizyonu'nda bir konuşma yapan Avrupa Parlamentosu Başkanı Fransız Parlamenter Nicole Fontain, Türkiye'nin tam üyeliği düşüncesini içine sindiremediğini, Türkiye AB'ne alınırsa Rusya'ya, Fas'a¹ hangi hakla dur denilebileceğini sorduğunu, ayrıca böylesine bir genişlemenin Avrupa Birliği'nin bütünleşmesini engelleyeceğini açıklamıştır.

I. HELSİNKİ ZİRVESİ'NDEKİ GELİŞMELER

Helsinki'den tam iki yıl önce 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan AB Zirvesi'nde, AB'nin genişleme süreciyle Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) konuları ele alınmıştır. Lüksemburg'da genişleme ile ilgili olarak 10 Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkesi, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta ile tam üyelik görüşmelerinin başlatılması onaylanmış, bunun için gerekli takvim, usul ve destek mekanizmaları belirlenmiştir. Lüksemburg Zirvesi'nde alınan kararlar, 38 yıllık Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu Zirve'de AB ayrımcı bir işlem yaparak, Türkiye'ye diğer adaylar gibi bir “ön katılım” programı sunmamıştır². Zirve'de Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğu vurgulanmış, ancak siyasi ve ekonomik nedenlerle tam üyelik müzakerelerinin başlamayacağı belirtilmiştir³.

Lüksemburg Zirvesi'nden üç ay sonra 4 Mart 1997 tarihinde Brüksel'de AB'nin genişlemesiyle ilgili Avrupa Hıristiyan Demokratlar Toplantısı bitiminde Türkiye'ye ilişkin yapılan açıklama,

¹ Fas, 8 Temmuz 1987 tarihinde AT'na katılmak için başvuruda bulunmuş, fakat başvuru 1 Ekim 1987 tarihinde Konsey tarafından reddedilmiştir

² S. Rıdvan Karluk, “*Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye AB Üyeliğine Ne Kadar Yakın?*”, *Avrasya Statejik Araştırmalar Merkezi*, Konferans Tebliği, Ankara, 24.04.2000.

³ Lüksemburg Zirvesi sonrası bir değerlendirme için bakınız: S. Rıdvan Karluk, Özgür Tonus “*Türkiye-AB İlişkileri Çıkmaz Sokakta*”, **Prof. Dr. Rıfat Üstün'ün Anısına Armağan**, Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, No:163, Cilt:XV, Sayı:1-2, 1999, s.343-364.

AB'nin gerçek yüzünü göstermesi bakımından ilginçtir. Bu Toplantıda, "medeniyetlerimiz farklı, Türkler Asyalı" gibi deyimler kullanan Hıristiyan Demokrat Liderler kültürel ayrımcılık yapmışlardır. Lüksemburg Başbakanı J. C. Jünker, "Avrupa ve Türkiye arasında din ve kültür farklılığının esas engel olduğunu" söylemiş, "Türkiye AB'ne tam üyeliğe aday ülke değil" görüşü toplantıda hakim olmuştur. Bu tarihi toplantıya 7 Avrupa Hıristiyan Demokrat Partisi Başkanı'nın (Helmut Kohl, Jose Maria Aznar, Romano Prodi ile AP Başkanı Jose Maria Gil-Robles, Belçika eski Başbakanı Leo Tindemans bu arada sayılabilir) katılması, AB'nin tutumunu açıklığa kavuşturması bakımından önemlidir.

Türkiye'ye karşı AB'deki muhaliflerin tutumu, Helsinki'den sonra da değişmemiştir. Nitekim Alman Hıristiyan Demokrat Parti'nin (CDU) liderliğine yeni seçilen Angela Merkel, 10 Nisan 2000 tarihinde yaptığı basın toplantısında, Türkiye'nin yakın gelecekte AB üyeliğine alınmasına karşı olduğunu açıklamıştır. Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing ve eski Alman Şansölyesi Helmut Schimidth ise *Le Figaro* Gazetesi'nde (10.04.2000) yayınlanan ortak yazılarında "...Şunu açıkça belirtelim; Ankara'nın AB'ne katılması asla öncelik değildir..." diyerek, Lüksemburg'dan bu yana aslında değişen bir şeyin olmadığını ortaya koymuşlardır.

Helsinki Zirvesi'nde Türkiye aday ülke ilan edilmiştir. Fakat 13 aday ülke arasında sadece Türkiye ile tam üyelik görüşmeleri başlatılmamıştır. Mart 1998'de başlanan müzakerelerde Güney Kıbrıs ile 11, Çek Cumhuriyeti ile 10, Estonya ile 8, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile 9 başlık geçici olarak tamamlanmıştır. Geriye kalan 6 aday ülke ile (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya) müzakerelere 15 Şubat 2000'de resmen başlanılmış, müzakerelere yönelik kararlar ise 8 Mart 2000 tarihinde alınmıştır. Bu altı ülke ile, KOBİ'ler, bilim ve teknoloji, eğitim, istatistik ve şirketler hukuku alanlarında öncelikle müzakerelere başlanılacaktır.

İlk Grup içerisinde yer alan ülkelerin, muhtemelen 2002 yılında AB'ne tam üyelikleri söz konusudur. İkinci Grup ülkelerden

Malta'nın 2003, Romanya'nın 2007, Slovak Cumhuriyeti'nin 2004, Letonya'nın 2003, Litvanya ve Bulgaristan'ın ise 2006 yılında tam üyelikleri gündeme gelecektir. Buna karşılık AB Komisyonu en iyi tahminle Türkiye ile müzakerelere 2007 yılında başlayabilecektir⁴.

Bu gelişmeler ışığında Helsinki Zirvesi'nde hiçbir şeyin değişmediği söylenebilir. AB, Türkiye'yi içine almayı istememekte, fakat kendisinden uzaklaşmasını da hoş karşılamamaktadır. Başbakan Ecevit'in Finlandiya Başbakanı Paavo Lipponen'e 10 ve 24 Aralık'ta yazdığı iki mektup, Türkiye'ye adaylık statüsünün Helsinki'de verilmesine yol açmıştır. Fakat AB, yine Türkiye'yi dışlayarak diğer 12 aday ülkeden ayırmış ve tam üyelik müzakereleri kapsamına almamıştır. Çünkü AB, Türkiye'yi Avrupalı sayma konusunda tereddütlüdür⁵. Türkiye'nin henüz Avrupalılık kriterlerini yerine getirdiğine inanmamaktadır.

II. AB'NE TAM ÜYELİK KRİTERLERİ

AB'ne adaylığı onaylanmış 13 ülkenin Avrupalı sayılabilmesi için yerine getirmesi gereken dört temel kriter grubu vardır. Bu kriterler, AB'ne katılmanın bir check-listi niteliğindedir. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

- *Birinci Grup Kriterler*, demokratik güvenlik kriterleridir. Bunlar; parlamenter demokrasi, insan hakları, sosyal ve siyasal örgütlenme özgürlüğüdür.
- *İkinci Grup Kriterler*, AB müktesebatını yerine getirmektir. Bu grupta ekonomik olgunluk, EPB'ne geçiş kriterlerine uyum, siyasi ve idari altyapının uyumu, siyasal, idari ve ekonomik kadroların hazırlığı ve AB'nin siyasal müktesebatını kabul etmek yer alır.

⁴ Gilles Bertrand, Anna Michalski, Lucio Pench, **Scenarios Europe 2010, Five Possible Futures for Europe**, EC Forward Studies Unit Working Paper, July 1999, s.17.

⁵ Hale Hatipoğlu, "*Lüksemburg Çıkmazından Helsinki Dönemecine*", **Foreign Policy**, Sayı:6, Yaz 1999, s.87.

- *Üçüncü Grup Kriterler*, AB'nin siyasal gelişmesine açıklık kriterleridir. Bu grupta, Birlik yetkilerinin genişlemesine açıklık, kurumsal reformlara açıklık ve milli çıkarlarla AB arasındaki ilişki bulunmaktadır.
- *Dördüncü Grup Kriterler*, Avrupalılık ile ilgilidir. Coğrafi konum, ortak kültürel miras, AB ruhu gibi. Özellikle bu kriter, Türkiye'nin önündeki en büyük engeldir.

Aslında aday ülkelerin tam üyelik başvurularının temeli Maastricht Antlaşması'nın (0) Maddesi'ne dayanmaktadır. Bu Maddeye göre her Avrupa ülkesi AB'ne tam üye olma hakkına sahiptir. Tam üyelik için açık olan tek kısıtlama "Avrupalılık" ön şartıdır. Oysa Avrupalılık tanımı çok esnek olduğundan, Maastricht Antlaşması'nın ilgili maddesi farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Bu nedenle 1993 Kopenhag Zirvesi'nde aday ülkelerin tam üyelikleri karşısında Maastricht Antlaşması'nı tamamlayan bir karar alınmıştır. Bu Karar ile, Avrupalılık ön şartının yanında sağlanması gereken diğer tam üyelik şartları da belirlenmiştir. Böylece 10 MDA ülkesi ile Kıbrıs, Malta ve Türkiye, tam üyeliğin gerektirdiği ekonomik ve siyasal şartları sağladığında AB'ne tam üye olabileceklerdir.

Kopenhag Kriterleri olarak bilinen bu şartlar üç başlık altında toplanabilir. Bunlar; siyasi ve ekonomik kriterler ile mevzuatın benimsenmesine ilişkindir.

- *Siyasi Kriterler*, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların ülkede bulunmasıdır.
- *Ekonomik Kriterler*, işleyen ve aynı zamanda AB içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığıdır.
- *AB Mevzuatı'nın Benimsenmesi Kriteri*, EPB'nin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmaktır. Bu bağlamda, aday ülkelerin ortak dış ve güvenlik politikasına (ODGP) uyum

sağlaması ve EPB Kriterlerine (Maastricht Kriterleri) uyum doğrultusunda adım atılması gereklidir.

Bir ülkenin AB'ne tam üye olabilmesi için Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesi ve bu kriterlerin yarattığı değerler bütününe uyum sağlayacak seviyeye ulaşmış olması gereklidir⁶1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB Konseyi, Komisyon'un her aday ülke için, bu ülkelerin üyelik yolunda ilerlemelerini gösteren bir Rapor hazırlanmasına karar verilmiştir. 1998 Cardiff Zirvesi'nde ise, ilerleme raporu hazırlanacak ülkeler arasında Türkiye ve Kıbrıs'ı da katmıştır. Böylece Komisyon, her yılın Ekim ayında aday ülkelerin üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesinin değerlendirilmesine ilişkin düzenli raporlar hazırlanmaya başlanmıştır.

III. TAM ÜYELİK KRİTERLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE

Türkiye için şimdiye kadar iki rapor hazırlanmıştır. 1998 Ekim Raporu, Komisyon'un 1989 yılında Türkiye'nin üyelik başvurusuna karşılık hazırladığı rapordan daha kapsamlı olup, Ankara Anlaşması'nın 28 nci maddesi ve Lüksemburg Kararları çerçevesinde yazılmıştır. İkinci Rapor, 13 Ekim 1999 tarihinde açıklanmış ve 1999 Aralık Helsinki Zirvesi'nde onaylanmıştır. AB Komisyonu, Ekim 1999 Raporu'nda Türkiye'yi "aday ülke" olarak tanımlamıştır. Aralık 1999 başında AP'nun ilk defa bu statünün tanınması için bir tavsiye kararı alması ve Helsinki Zirvesi'nde de adaylığın onaylanması Türkiye açısından olumlu bir gelişmedir.

AB'ne aday 13 ülkeye tam üyelik öncesinde "ön katılım stratejisi" uygulanmaktadır. Türkiye için bu strateji, 4 Mart 1998 tarihinde AB Komisyonu'nca açıklanan "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" belgesidir⁷. Bu Strateji Belgesi, Türkiye AB ilişkilerini

⁶ **TİM**, İhracatta Görünüm, Mart 2000, s.8.

⁷ **Avrupa Komisyonu**, Türkiye için Avrupa Stratejisi, COM(98) 124 Final, 04.03.1998.

Gümrük Birliği'nin ötesine taşıyarak daha geniş bir bütünleşme içerisinde ele alarak dört temel alanı kapsamaktadır. Bu alanlar;

- Katılım Ortaklığı,
- Mali Uyum Programı ve Uyum Takvimi (Türkiye tarafından hazırlanacak),
- AB İşbirliği Programlarına Katılım,
- İzleme ve Denetleme Sistemi'dir (AB Komisyonu tarafından hazırlanacak ve Türkiye'nin mevzuat ve uyarlamalarının müktesebata uyumunu izleyip değerlendirecek).

Katılım Ortaklığı, Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanması için hedefleri belirleyen, bu hedeflere hangi zaman içerisinde ulaşılacağı'nın takvimini ortaya koyan ve bunun için Avrupa Birliği'nin vereceği mali desteği planlayan temel strateji belgesidir. Milli Uyum Programı, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri ve Topluluk müktesebatını hangi sürede ve ne ölçüde yerine getirebileceğini gösterecektir. Program ve tarama süreci (screening), Topluluk müktesebatınının 30 temel alanıyla ilgili Bakanlık ve Kuruluşların işbirliği ve katkılarıyla hazırlanacak ve geliştirilecektir.

Türkiye Kopenhag Kriterlerini yerine getirebilirse, AB ile tam üyelik öncesindeki ilk müzakerelere başlanabilecektir. Şüphesiz bu arada Maastricht Kriterleri'ne de uyum sağlanmaya çalışılacaktır. Ayrıca, 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile belirlenen şartlar da göz önünde bulundurulacaktır. Bunlar;

- Temel hak ve özgürlüklere saygı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyum,
- Kamu sağlığı, tüketicinin korunması ve çevre konularında AB politikalarına uyum,
- ODGP alanında, iltica, göç, içişleri ve hukuk alanlarında ortak yapı oluşturulmasıdır.

Türkiye, tam üyelik görüşmeleri açılırsa 30 temel alanda müzakerelere başlayacaktır. Birlik müktesebatı ise: malların ve kişiler ile sermayenin serbest dolaşımı, hizmet serbestisi, şirketler hukuku, rekabet politikası, tarım, balıkçılık, ulaştırma politikası, vergilendirme, EPB, istatistikler, sosyal politika ve istihdam, enerji, sanayi politikası, KOBİ'ler, bilim ve araştırma, eğitim ve öğretim, telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri, kültür ve işitsel-görsel politikalar, bölgesel politikalar ve yapısal araçların koordinasyonu, çevre, tüketici ve halk sağlığı, adalet ve içişleri alanında işbirliği, gümrük birliği, dış ekonomik ilişkiler, ODGP, mali kontrol, maliye ve bütçe, kurumlar ve diğer alanları kapsamaktadır.

İnceleme süreci ardından aday ülkeler her başlık için ayrı ayrı müzakere tavırlarını sunacaklardır. AB Komisyonu da, AB'nin görüşünü belirleyen taslak belgeleri AB Bakanlar Konseyi'ne sunacaktır. Bunun üzerine Konsey, yeni müzakere başlıkları açılması veya geçici olarak kapatılması konusunda "oybirliği" ile karar alacaktır. Başlıkların kesin olarak kapatılması, taraflar arasında tüm müzakerelerin tamamlanmasına bağlıdır. AB'nin genişleme sürecinde "müzakerelere başlanan" ve "müzakerelere başlanılmayan" ülkeler farklı olarak ele alınmıştır. 13 aday ülke arasında sadece Türkiye ile müzakerelere başlanmamıştır.

Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinde AB ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği nedeniyle AB müktesebatının bir parçası olan gümrük birliğine büyük ölçüde uyum sağlamıştır. Ayrıca Kopenhag Ekonomik Kriterlerine de uyum konusunda da önemli yol almıştır. Diğer 12 aday ülke arasında Türkiye, özellikle rekabete dayalı işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olma bakımından herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Buna rağmen AB, Türkiye ile müzakereleri başlatmama kararı almıştır. Bu uygulama AB'nin "çifte standardı"dır⁸.

Maastricht Antlaşması'nın 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmesiyle insan haklarına saygı, AB'ne giden yolda birinci sıraya

⁸ S. Rıdvan KARLUK, "Helsinki Kararları Sonrasında Türkiye'nin AB Üyeliği", **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı III**, Ankara, 2000, içinde s.260-283.

yükselmiştir. Antlaşma, ODGP'nın genel hedeflerinden birinin, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Üyelik müzakerelerinin başlatılması Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin yerine getirilmesine bağlı olduğu için, bu konuda Türkiye'nin ev ödevini öncelikle iyi yapması gerekmektedir. Özellikle Kopenhag Siyasi Kriterleri, Türkiye'nin AB'ne tam üye adaylığı müzakerelerinin başlatılması için bir ön koşuldur⁹Türkiye, insan hakları standardını yükseltebilmek için son yıllarda önemli adımlar atmış olmasına ve Başbakanlığın 1997/17 sayılı Genelgesiyle oluşturulan İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun çalışmalarına başlamış olmasına rağmen, yeterince yol alamamıştır.

Kopenhag Kriterleri'nin içeriğine ilişkin AB Komisyonu'nun Gündem 2000 Raporu ile bu Rapor'un eklerini oluşturan ülke raporlarında Komisyon, aday ülkelerin siyasi kriterleri ne ölçüde karşıladıklarını değerlendirmiştir. Gündem 2000 Raporu'nun Türkiye'deki siyasi durum hakkındaki değerlendirmesi aynen şöyledir: *“Türkiye’de kişi haklarını ve ifade özgürlüğünü destekleme konusundaki sicili, AB standartlarının bir hayli gerisindedir. Güneydoğu’daki terörizm ile mücadele ederken, Türkiye itidal sergilemeli, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygı göstermek için daha fazla çaba harcamalı ve askeri değil sivil çözüm bulmalıdır”*.

AB Komisyonu 26 Ocak 2000 tarihinde yayınladığı Rapor'da¹⁰ öngörülebilir bir gelecekte AB ülke sayısının bugünkünün iki katına ulaşacağını açıklamıştır. Rapor, genişlemenin AB yönünden bir başarı olabilmesi için, kurumsal yapıda bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Rapor'a göre 28 üyeli AB'de toplam nüfus 545.564 bin kişidir. Bu nüfusun yüzde 11.8'i Türktür. Türkiye AP'da Almanya'nın (99) ardından en fazla milletvekiline (89) sahip ülke olacaktır. Konsey'deki 144 oyun 10'unu diğer 4 büyükler gibi

⁹ TÜSİAD, **Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğe Doğru**, İstanbul, Aralık 1999, s.35.
EC, COM (2000) Final 34, 26.01.2000.

Türkiye'nindir. Komisyon'daki 35 komiserin de 2'sini Türkiye atayacaktır. Bu gerçekler, AB'ni fazlasıyla ürkütmektedir. Ayrıca tam üye olduğunda serbest dolaşım hakkı başta Almanya olmak üzere tüm AB üyelerini korkutmaktadır. Tam üyelik durumunda AB'ne vereceğimizden fazlasını almamız da, AB'ni sıkıntıya sokan bir diğer konudur.

Tablo 1: Aday Ülkelerin Başlıca Ekonomik Göstergeleri

1999 Yılı	Büyüme	Enflasyon	Cari İşlemler Dengesi (%GSYİH)	Bütçe Açığı/GSYİH
Polonya	4.1	7.3	-7.6	-3.5
Macaristan	4.3	10.1	-4.4	3.9
Çek Cumhuriyeti	-0.5	2.1	-1.5	-5.4
Slovak Cumhuriyeti	1.9	10.6	-5.7	-3.4
Kıbrıs	5.0	1.4	-6.6 (1998)	-5.0
Bulgaristan	2.4	0.4	-5.5	-0.9
Slovenya	3.7	6.1	-2.9	-0.6
Romanya	-3.2	45.8	-3.2	-3.3
Malta	3.0	2.1	-5.2	8.6
Letonya	0.5	2.4	-10.4	-3.5
Estonya	-1.4	3.3	-5.7	-4.7
Litvanya	-4.0	0.8	-12.1	-7
Türkiye	-6.4	64.9	-1.4	-14.4

Kaynak: AB Komisyonu Ekonomik ve Mali İşler Genel Müdürlüğü (DGII) Mart 2000 verileri.

Helsinki Zirvesi'nde AB'ne adaylığımızın onaylanmış olması, Türkiye'nin yakın bir gelecekte AB'ne tam üye olacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü aday 13 ülke arasında ekonomik göstergeler bakımından Türkiye Tablo 1'de sunulduğu gibi, diğer 12 aday ülkeye göre pek iç açıcı durumda değildir. Başbakan Bülent Ecevit'in Helsinki'de yaptığı basın toplantısında açıkladığı gibi, Türkiye'nin ekonomik göstergelerini hızla AB standartlarına çıkarması gerekmektedir.

Aday ülkelerin ekonomik büyüklük olarak GSMH rakamları birbirine yakın olmasına rağmen, bütçe açığının milli gelire oranı bakımından en kötü durumda olan ülkeler arasında Türkiye, Çek Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs bulunmaktadır. Ayrıca adaylar arasında en fazla nüfusa ve enflasyona sahip olan ülke Türkiye'dir. 1998 yılında Türkiye'de enflasyon oranı yüzde 84.8 iken AB'de bu oran sadece yüzde 1.3'tür¹¹.

Türkiye'den başka nüfusunun yüzde 50'ne yakını tarımda çalışan bir başka aday ülke bulunmamaktadır. Türkiye'de ortalama ömür, 13 aday ülke arasında en düşük seviyededir. AB ortalaması erkeklerde 74, kadınlarda 80.5 iken, bu rakamlar Türkiye için sırasıyla 66.5 ve 71.2'dir. AB'de işsizlik oranı yüzde 10 iken (1998), Türkiye'de 13 aday ülke arasında en yüksektir (% 16).Türkiye gibi Litvanya (%13.8), Letonya (%13.3), Slovakya (%12.5) ve Polonya'da da (%10.6) oran yüksek olmakla birlikte, yine de Türkiye'nin altındadır.

AB'ne aday ülkeler arasındaki temel ekonomik ve sosyal göstergelerdeki farklılıklar, yakın bir gelecekte Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini tehlikeye sokmaktadır. Bu bakımdan 57 nci Hükümet'in uygulamaya koyduğu Enflasyonla Mücadele, Yeniden Yapılanma ve Reform Programı'nın başarıya ulaşması,Türkiye'nin önündeki engelleri kısmen ortadan kaldıracaktır. Bu kapsamda 11 Nisan 2000 tarihinde üç yıl aradan sonra Lüksemburg'ta toplanan 39 ncu Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nde AB-Türkiye İşbirliği Komitesi'ne bağlı sekiz Alt Komite'nin oluşturulması önemli bir gelişmedir. Kurulması planlanan Alt Komite'lerin; tarım ve balıkçılık, iç Pazar ve rekabet, ticaret, sanayi, AKÇT ürünleri, ekonomik ve mali konular, sermaye hareketleri, istatistikler, yenilikçilik, Trans Avrupa Ağları dahi ulaştırma, çevre ve enerji, bölgesel kalkınma, istihdam ve sosyal politika ile gümrükler, vergilendirme, uyuşturucu ticareti ve kara para aklama konularında faaliyet göstermesi amaçlanmıştır. Alt Komite'lerin görevleri arasında, Ekim 2000'de hazırlanması öngörülen ilk AB-Türkiye Katılım Ortaklığı'nda yer alacak olan kısa

¹¹ Eurostat, "Key Data on Candidate Countries", Memo 10/99, 07.12.1999

ve orta vadeli önceliklerin yürürlüğe konulmasının izlenmesi de yer alacaktır.

Başbakan Bülent Ecevit, 21 Mart 2000 tarihinde AB Büyükelçileri'ne vermiş olduğu yemekte, "...dört yıl içinde ekonomik olarak tüm hazırlıklarımız tamamlanacak. Türkiye 2004 yılında tam üyelik için hazırdır..." demiştir. Fakat bu tarihte tam üyelik görüşmelerinin başlaması mümkün değildir. Çünkü Kopenhag Siyasi Kriterleri, Türkiye'nin AB'ne tam üye adaylığı müzakerelerinin başlatılması için bir ön şarttır. Bu konuda Türkiye'de AB'ni tatmin edici bir gelişmenin 2004 yılına kadar sağlanması mümkün gözükmemektedir. Yakın bir gelecekte Türkiye'nin AB'ne tam üye olması "güzel bir hayaldir". Başbakanlığın Genelgesi ile¹², çok iyi olmasa da oluşturulan model çerçevesinde, Helsinki'den bu yana altı ayın geçmiş olmasına rağmen, önemli bir yeniden yapılanma gerçekleştirilememiştir. Özellikle İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi faaliyete geçirilememiş, Sekreteryaya oluşturulamamıştır.

IV. AVRUPA'DA FEDERASYON TARTIŞMALARI KARŞISINDA TÜRKİYE

Helsinki'de adaylığı onaylanan Türkiye'nin, 21 nci yüzyılda yeniden şekillenecek Avrupa'daki yerini sorgulamakta yarar vardır. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fisher'in ortaya attığı "federasyon" fikrinin bu gelişmeler ışığında Türkiye'de de tartışılması gerekmektedir. Avrupa Birliği, 12 Mayıs 2000 tarihinde başlayan "Federal Avrupa" tartışmasıyla, genişleme sürecine belki bir sınırlama getirecektir. Çünkü bugünkü genişleme süreci, AB'ni etkisiz ve zayıf bir Avrupa Ekonomik Alanı haline dönüştürebilecektir.

Jean Paul Fitoussi 24 Mayıs 2000 tarihinde yayınlanan "Avrupa Birliği'nin Durumu Üzerine Rapor 2000" isimle araştırmasında; AB'nin halka karşı sorumlu olmayan fakat yetkili kurumlarının aldığı kararlarla yönetildiğini savunmaktadır. Bu durum Fitoussi'ye göre AB'ni zayıflatmaktadır. Buna engel olmak için bir Avrupa Hükümeti

¹² 26.01.2000 tarih ve 2000/3 sayılı Genelge.

yaratılmalıdır. Özellikle Avrupa Para Birliği'nde, arkasında siyasi destek olmayan para politikalarının başarılı olamayacağını vurgulayan Fitoussi, Avrupa Merkez Bankası'nın otonom politikalarıyla her ülkenin kendi ekonomik istikrarını gözönünde bulundurarak hazırladığı bütçe ve maliye politikalarının mutlaka uyumlaştırılması gereği üzerinde durmaktadır. Rapor, bir Avrupa Hükümeti'nin bulunmadığı ortamda, siyasi sorumluluğu bulunmayan yetkili fakat demokratik olmayan kurumların varlığının, Avrupa'yı şimdiki Avrupa'dan uzaklaştıracağını savunmaktadır. Bu durumda Avrupa hem ekonomik hem de siyasi açıdan yönetilemez duruma gelebilir.

AB yeni üyelere kapılarını açmadan önce, çekirdek Avrupa'yı oluşturmalıdır. Avrupa, kıta Avrupası'nın dışına taşarak sınırsız, sadece "ortak değerlerin" paylaşıldığı bir coğrafya (Avrupa Alanı) olarak düşünülmemelidir. Bu bakımdan federasyon fikri, önümüzdeki günlerde AB içerisinde çok tartışılacaktır. Andre Fontain bir makalesinde¹³, ABD'nin ilk Başkanı George Washington'un Fransız siyaset adamı ve asker La Fayette'e 18 nci yüzyılın sonunda yazdığı mektupta, bir gün Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulacağından söz etmektedir. Washington, Büyük İnsanlık Cumhuriyeti'nin vatandaşı sıfatıyla bu konuda aynen şunları demektedir: "... İnsanlığı kardeşlik bağlarıyla birleşmiş büyük bir aile olarak görüyorum. Biz tüm dünyada filizlenecek olan hürriyet ve birlik tohumlarını ektik. Birgün Amerike Birleşik Devletleri gibi Avrupa Birleşik Devletleri'nin de kurulacak ve Birleşik Devletler tüm ulusların yasama organı olacaktır..."

AB günümüzde, Washington'un iki yüzyıl önce söylediği gibi ABD gibi bir birleşik devlet olamasa da, Ekonomik ve Parasal Birlik ve arkasından federasyon tartışmalarını gündeme getirerek köklü bir değişim sürecini yaşamaktadır. Bu değişim sürecinde Türkiye, Helsinki Zirvesi'de adaylığı onaylandıktan sonra son treni kaçırmamak için üzerine düşen yükümlülükleri hızla yerine getirmelidir. Helsinki'den günümüze altı ay geçmiş olmasına rağmen, henüz elle tutulur bir yeniden yapılanmanın olmadığı Türkiye

¹³ Le Monde, 22.05.2000.

bugünkü atıl durumunu devam ettirirse, 21 nci yüzyılda yeniden yapılacak Avrupa'da hak ettiği yeri alamayacaktır.

SONUÇ

Helsinki'den sonra, tıpkı Gümrük Birliği'ne adım attığımız dönemde olduğu gibi Türkiye'nin AB'ne hemen tam üye olacağı havası yaratılmaya çalışılmıştır. Bu durum gerçekçi değildir. AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren Türkiye, 13 aday ülke arasında nasıl son sıraya konulmuş ise, adaylığın Helsinki'de resmen onaylanması 2004 yılında 40 yıllık hayalin gerçekleşeceğini garanti etmemektedir. AB diğer 12 adayı içine sindirmeden, Türkiye'yi bugünkü şartlarda hiçbir zaman içine almayacaktır.

Helsinki Zirvesi sonrasında yaşanan bir diğer önemli gelişme de AB Konseyi'nin AB'nin eğitim ve öğrenci-öğretmen değişimine yönelik Socrates ve Youth for Europe programlarına Türkiye'nin katılımını onaylamasıdır. Socrates ve Youth for Europe programları, 1 Ocak 2000 ile 31 Aralık 2006 tarihleri arasında uygulanacak ve böylece Türk öğrencileri ve gençleri 2000 yılından itibaren bu olanaktan yararlanabilecektir. Fakat bu olumlu gelişme, Türkiye'nin tam üyeliği yolunda çok ufak bir kilometre taşıdır.

Bütün bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin tam üyelik yolunda akılcı olması, AB'nin uyguladığı çifte standartlara dikkat edilmesi ve her şeyden önemlisi Türkiye'nin ev ödevini en iyi şekilde yapması gerekmektedir. Türkiye AB'ne tam üye olamasa bile, Atatürk'ün ifade ettiği gibi çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için ekonomisini düzeltmek ve insan haklarına saygılı demokratik bir yapıyı kurmak zorundadır.

Bu; çağdaş, kalkınmış ve saygı duyulan bir Türkiye geleceği yaratmanın temel şartıdır.

YARALANILAN KAYNAKLAR

Avrupa Komisyonu, “1999 Yılı Aday Ülkeler İlerleme Raporları”, Ekim 1999.

_____. “Effects on The Union’s Policies of Enlargement to the Applicant Countries and European Union “ Reports of EU Commission, 1999.

_____. “EU Enlargement - A Historic Opportunity” Reports of EC Commission, 1999.

_____. “European Starategy for Turkey” Commission Proposals, Mart 1999.

BERTRAND Gilles, MICHALSKI Anna, PENCH Lucio, **Scenarios Europe 2010, Five Possible Futures for Europe**, EC Forward Studies Unit Working Paper, July 1999.

HATİPOĞLU Hale, “Lüksemburg Çıkmazından Helsinki Dönemecine”, **Foreign Policy**, Sayı:6, Yaz 1999.

KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta yayınları, 5 nci Baskı, İstanbul, 1998.

_____. “ Helsinki Kararları Sonrasında Türkiye’nin AB Üyeliği”, **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı III**, Ankara, 2000.

_____. “Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye AB Üyeliğine Ne Kadar Yakın? ”, **Avrasya Statejik Araştırmalar Merkezi**, Konferans Tebliği, Ankara, 24.04.2000.

KARLUK S. Rıdvan, TONUS Özgür “*Türkiye-AB İlişkileri Çıkmaz Sokakta*”, **Prof. Dr. Rıfat Üstün’ün Anısına Armağan**, Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, No:163, Cilt:XV, Sayı:1-2, 1999.

TÜSİAD, Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğe Doğru, İstanbul, Aralık 1999.

TCMB, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Avrupahlaşma Sorunu Semineri, Ankara, 1998.

_____. Helsinki Zirvesi'nden Sonra Türkiye- AB İlişkilerine Genel Bakış, Ankara, 2000.